

/ANALIZA SUDSKE PRAKSE

UDK 342.736(497.11); 347.951:341.645(4)

CERIF: S 112, S 140, S 148

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_25107A

Dr Nikola BODIROGA*

NAČELO KONTRADIKTORNOSTI U POSTUPKU PRED USTAVNIM SUDOM: KOMENTAR PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Nakon konstituisanja Ustavnog suda u skladu sa Ustavom iz 2006. godine, strankama u različitim postupcima stavljeno je na raspolaganje još jedno pravno sredstvo za preispitivanje sudskih odluka. Ustavni sud je povodom izjavljenih ustavnih žalbi počeo da poništava sudske odluke, nalazeći da su tim odlukama povređeni ili uskraćeni ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom. To je izazivalo nezadovoljstvo sudova, naročito Vrhovnog (kasacionog) suda. Izmenama Ustava iz 2022. godine izričito je predviđeno da sudsku odluku može preispitivati ne samo nadležni sud u zakonom propisanom postupku nego i Ustavni sud u postupku po ustavnoj žalbi. Krajem 2024. godine Evropski sud za ljudska prava doneo je presudu protiv Srbije kojom je, zbog nedostavljanja ustavne žalbe licu u čiju korist je doneta pobijana sudska odluka, utvrdio povredu prava na pravično suđenje u postupku pred Ustavnim sudom. Predmet ovog rada je analiza te presude i njen mogući uticaj na postupanje Ustavnog suda.

Ključne reči: *Ustavna žalba. – Načelo kontradiktornosti. – Ustavni sud. – Evropski sud za ljudska prava.*

* Redovni profesor, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Srbija, član Visokog saveta sudstva, Srbija, bodiroga@ius.bg.ac.rs, ORCID iD: 0009-0006-0615-3616.

1. PREDSTAVKE EVROPSKOM SUDU ZA LJUDSKA PRAVA I PRESUDA

Evropski sud za ljudska prava formirao je predmet *Stefanović i Banković protiv Srbije* (*Stefanović and Banković v. Serbia*)¹ na osnovu dve predstavke koje su podnete zbog navodne povrede prava na pravično suđenje iz čl. 6 (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: EKLJP), u postupcima pred Ustavnim sudom. U tim postupcima, Ustavni sud je, povodom izjavljenih ustavnih žalbi, poništio pravnosnažne sudske odluke donete u korist podnosioca predstavki i vratio predmete nadležnim sudovima na ponovno odlučivanje. Podnosioci predstavki nisu bili obavješteni o podnetim ustavnim žalbama niti su imali priliku da učestvuju u postupcima pred Ustavnim sudom. U predstavkama su tvrdili da je Ustavni sud takvim postupanjem povredio njihovo pravo na pravično suđenje.

Prvu predstavku je podnelo lice koje je bilo upucano u prostorijama jedne banke. Nakon što su učinioci pravnosnažno osuđeni, podnosilac predstavke je tužio banku, tražeći naknadu nematerijalne štete. Prvostepeni sud je 29. marta 2012. godine delimično usvojio tužbeni zahtev i tu presudu je 13. juna iste godine potvrdio Apelacioni sud u Novom Sadu. Protiv presude Apelacionog suda u Novom Sadu banka je podnela ustavnu žalbu, koju je Ustavni sud 23. aprila 2015. godine usvojio, poništio presudu Apelacionog suda u Novom Sadu i naložio mu da ponovo odlučuje o žalbi protiv prvostepene presude. Ustavni sud nije obavestio podnosioca predstavke o podnetoj ustavnoj žalbi niti ga je obavestio da je ustavnu žalbu usvojio i poništio presudu donetu u njegovu korist. Nakon donošenja takve odluke Ustavnog suda, Apelacioni sud u Novom Sadu je u ponovljenom postupku presudio na štetu podnosioca predstavke. Podnosilac predstavke je tvrdio da je onemogućen da učestvuje u postupku pred Ustavnim sudom, čime je povređeno njegovo pravo na pravično suđenje (st. 2–5 presude).

Druga predstavka je podneta povodom spora oko prava na zemljištu koje je bilo obuhvaćeno nacionalizacijom. Naime, M. D. je na osnovu ugovora iz 1959. godine preneo pravo korišćenja neizgrađenog građevinskog zemljišta na S. B. i R. B., koji su inače preci podnosioca predstavke. Oni svoje pravo nisu upisali u javnoj knjizi pa je titular ostao M. D., a posle njegove smrti to pravo je prešlo na naslednike, uključujući i A. D. Podnosilac predstavke je 2008. godine pokrenuo parnični postupak protiv Republike Srbije i A. D., zahtevajući da se prizna njegovo pravo korišćenja na predmetnom zemljištu.

¹ *Stefanović i Banković protiv Srbije*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 5. novembra 2024. godine <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58402%22%7D>}, poslednji pristup 15. januara 2025.

U međuvremenu, A. D. je na osnovu odredaba Zakona o planiranju i izgradnji iz 2009. godine upisan kao vlasnik zemljišta. Prvostepeni sud je 20. juna 2012. godine odbio tužbeni zahtev, da bi u žalbenom postupku Apelacioni sud u Beogradu 29. novembra 2012. godine preinačio prvostepenu presudu i presudio u korist podnosioca predstavke. A. D. je podneo ustavnu žalbu, a Ustavni sud je zbog proizvoljne primene materijalnog i procesnog prava 10. decembra 2015. godine poništio presudu Apelacionog suda u Beogradu i naložio mu da ponovo odlučuje. Ustavni sud nije obavestio podnosioca predstavke o podnetoj ustavnoj žalbi niti o donetoj odluci kojom je ta žalba usvojena. Apelacioni sud u Beogradu je u ponovljenom postupku 2. februara 2017. godine doneo novu presudu, ovog puta na štetu podnosioca predstavke. Protiv te presude podnosilac predstavke je podneo ustavnu žalbu, ali je Ustavni sud tu žalbu odbacio. Podnosilac predstavke se pozvao na povredu prava na pravično suđenje jer mu nije pružena prilika da učestvuje u postupku pred Ustavnim sudom (st. 6–9 presude).

Obe predstavke su zasnovane na sličnim pravnim pitanjima, zbog čega je Evropski sud za ljudska prava o tim predstavkama odlučio istom presudom. Podnosioci predstavki su isticali da ih Ustavni sud nije obavestio o ustavnim žalbama podnetim protiv presuda kojima je odlučeno u njihovu korist, a posledica toga je da nisu mogli da delotvorno štite svoja prava u postupku pred Ustavnim sudom. Vlada Republike Srbije je prigovorila da nisu iscrpljena sva pravna sredstva predviđena unutrašnjim pravom, odnosno da su podnosioci predstavki morali da podnesu ustavne žalbe protiv novih presuda drugostepenih sudova. Evropski sud za ljudska prava je taj prigovor odbio. Naime, poništavanje pravnosnažne presude predstavlja trenutni akt koji ne stvara trajnu situaciju, bez obzira na to što se predmet vraća na ponovno odlučivanje pred nadležnim sudom. Protiv odluke Ustavnog suda ne postoji nijedno pravno sredstvo u unutrašnjem pravu. U svakom slučaju, rezultat postupka po ustavnoj žalbi u slučaju druge predstavke je takav da umanjuje delotvornost tog pravnog sredstva (st. 12–14 presude).

Sledeći argument Vlade odnosio se na sam karakter postupka pred Ustavnim sudom, za koji je Vlada tvrdila da je jednostranački. Iz toga proizlazi da u postupku pred Ustavnim sudom nije neophodno obezbediti poštovanje principa jednakosti oružja (načelo kontradiktornosti). Nijednom odredbom zakonodavstva Republike Srbije nije propisano da se ustavna žalba mora dostaviti na odgovor (izjašnjenje) licu u čiju korist je doneta pobijana sudska odluka niti je takvo postupanje imalo uporište u praksi Ustavnog suda (st. 16 presude).

Suprotno iznetim argumentima, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da se pravo na kontradiktoran (adversarni) postupak mora primenjivati i na postupak pred Ustavnim sudom. U konkretnom slučaju, Ustavni sud nije obavestio podnosiocima predstavki da su ustavne žalbe podnete protiv pravnosnažnih presuda donetih u njihovu korist. To što ne postoji zakonska odredba koja bi to nalagala, odnosno činjenica da Ustavni sud u svojoj praksi to nije radio, ne znači da je takvo postupanje Ustavnog suda u skladu sa odredbama EKLJP. Shodno tome, podnosioci predstavki nisu imali mogućnost da efektivno učestvuju u postupcima pred Ustavnim sudom. Zbog toga je Evropski sud za ljudska prava utvrdio da je podnosiocima predstavki povređeno pravo na pravično suđenje iz čl. 6(1) EKLJP (st. 17–19 presude).

2. PRAVILA KOJA SE PRIMENJUJU NA POSTUPAK I ODLUČIVANJE O USTAVNOJ ŽALBI

Odredbom člana 170 Ustava propisano je da se ustavna žalba može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu. Sam postupak po ustavnoj žalbi uređen je Zakonom o Ustavnom sudu.²

Nakon prvih odluka Ustavnog suda kojima je povodom izjavljenih ustavnih žalbi počeo da poništava odluke sudova, uključujući i odluke Vrhovnog (kasacionog) suda, otvorila se rasprava da li sudske odluke mogu biti predmet preispitivanja u postupku po ustavnoj žalbi i, ukoliko je to moguće, koja su ovlašćenja Ustavnog suda u tom postupku (Trifunović 2009, 167–172; Stanić 2019, 51–71; Draškić 2019, 111–136). Najspornija je bila činjenica da je Ustavni sud poništavao sudske odluke. U tom smislu se isticalo da Ustavni sud treba da se ograniči na utvrđivanje povrede ili uskraćivanja ljudskog ili manjinskog prava i slobode, nakon čega bi se moglo tražiti ponavljanje pravnosnažno okončanog sudskog postupka, u skladu sa odredbama procesnog zakona. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o Ustavnom sudu iz 2011. godine,³ čl. 89 st. 2 bio je izmenjen tako da su sudske odluke bile izuzete od poništavanja, ali je Ustavni sud u postupku pokrenutom

² Zakon o Ustavnom sudu, *Službeni glasnik RS* 109/2007, 99/2011, 18/2013 – odluka US, 40/2015 – dr. zakon, 103/2015, 10/23 i 92/2023.

³ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o Ustavnom sudu, *Službeni glasnik RS* 99/2011.

po službenoj dužnosti utvrdio da je ta izmena zakona neustavna.⁴ Nakon toga je nastavio sa poništavanjem sudskih odluka, a ređe se ograničavao na utvrđivanje povrede Ustavom zajemčenog prava i slobode. Takvim postupanjem Ustavni sud je nastojao da pokaže kako stranke pre obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava imaju na raspolaganju ustavnu žalbu kao delotvorno pravo sredstvo kojim se može utvrditi i otkloniti povreda ili uskraćivanje prava i sloboda zajemčenih Ustavom (Bodiroga 2019, 187). Izmenama Ustava iz 2022. godine, odredbom čl. 142 st. 4 propisano je da sudsku odluku može preispitivati samo nadležni sud u zakonom propisanom postupku, kao i Ustavni sud u postupku po ustavnoj žalbi. Na ovom mestu treba naglasiti da Ustavni sud kada odlučuje o ustavnoj žalbi ne postupa kao instancioni sud (Marković 2017, 558).

Pravo na izjavljivanje ustavne žalbe ima svako lice koje smatra da mu je pojedinačnim aktom ili radnjom državnog organa ili organizacije kojoj je povereno javno ovlašćenje povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom (čl. 83 st.1 Zakona o Ustavnom sudu). Osim lica koje je povređeno aktom ili radnjom državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja, ustavnu žalbu može da izjavi i drugo fizičko lice na osnovu pismenog ovlašćenja, kao i državni ili drugi organ nadležan za praćenje i ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i sloboda (čl. 83 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu).

Rok za izjavljivanje ustavne žalbe je 30 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta, odnosno od dana preuzimanja radnje kojom se povređuje ili uskraćuje ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom (čl. 84 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Ukoliko je rok propušten iz opravdanih razloga, može se podneti predlog za vraćanje u pređašnje stanje. Rok za podnošenje predloga za vraćanje u pređašnje stanje je 15 dana od dana prestanka razloga koji je prouzrokovao propuštanje (čl. 84 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu). Po proteku tri meseca od dana propuštanja ne može se tražiti vraćanje u pređašnje stanje (čl. 84 st 3 Zakona o Ustavnom sudu).

Zakonom su propisani obavezni elementi ustavne žalbe. To su: ime i prezime, jedinstveni matični broj građana, prebivalište ili boravište, odnosno naziv i sedište podnosioca ustavne žalbe, ime i prezime njegovog punomoćnika, broj i datum akta protiv koga je žalba izjavljena i naziv organa koji ga je doneo, naznaka ljudskog ili manjinskog prava ili slobode zajemčene Ustavom za koje se tvrdi da je povređeno sa oznakom odredbe Ustava kojom se to pravo, odnosno sloboda jemči, razlozi žalbe i navodi u čemu se sastoji

⁴ Odluka Ustavnog suda IUz -97/2012 od 20. decembra 2012. godine, *Službeni glasnik RS* 18/2013.

povreda ili uskraćivanje, opredeljen zahtev o kome Ustavni sud treba da odluči, uz isticanje visine i osnova naknade materijalne ili nematerijalne štete, kada se naknada zahteva, potpis podnosioca ustavne žalbe, odnosno lica kome je izdato specijalno punomoćje za podnošenje ustavne žalbe (čl. 85 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Uz ustavnu žalbu podnosi se i prepis osporenog pojedinačnog akta, dokazi da su iscrpljena pravna sredstva, dokazi o visini materijalne štete kao i drugi dokazi od značaja za odlučivanje (čl. 85 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu). Zahtev za naknadu štete može biti postavljen samo istovremeno sa podnošenjem ustavne žalbe (čl. 85 st. 3 Zakona o Ustavnom sudu).

Pravilo je da ustavna žalba ne sprečava primenu pojedinačnog akta ili radnje protiv koga je izjavljena (čl. 86 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Na predlog podnosioca ustavne žalbe, Ustavni sud može odložiti izvršenje pobijanog pojedinačnog akta ili radnje ako bi izvršenje prouzrokovalo nenadoknadivu štetu podnosiocu, a odlaganje nije suprotno javnom interesu, niti bi se odlaganjem nanela veća šteta trećem licu. Traži se da kumulativno budu ispunjena tri uslova: 1) da bi podnosilac ustavne žalbe izvršenjem pretrpeo nenadoknadivu štetu; 2) da odlaganje nije suprotno javnom interesu; 3) da se odlaganjem ne bi nanela veća šteta trećem licu (čl. 86 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu). Ako su ispunjeni svi zakonom propisani uslovi, Ustavni sud može ali ne mora odložiti izvršenje.

Ustavni sud odbacuje podnesak kojim se inicira ili pokreće postupak pred Ustavnim sudom: 1) kad utvrdi da Ustavni sud nije nadležan za odlučivanje; 2) ako podnesak nije podnet u određenom roku; 3) ako je podnesak anonimn; 4) kad u ostavljenom roku podnosilac nije otklonio nedostatke koji onemogućavaju postupanje; 5) kad utvrdi da je podnesak očigledno neosnovan; 6) ako utvrdi da se podneskom zloupotrebljava pravo; 7) kad ne postoje druge pretpostavke za vođenje postupka i odlučivanje utvrđene zakonom (čl. 36 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Kad Ustavni sud utvrdi da nije nadležan za odlučivanje, može podnesak kojim se pokreće postupak, ustupiti nadležnom organu (čl. 36 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu). Odredba čl. 36 Zakona o Ustavnom sudu primenjuje se i u postupku po ustavnoj žalbi.

Ako je pojedinačnim aktom ili radnjom povređeno ili uskraćeno Ustavom zajemčeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda više lica, a samo neki od njih su podneli ustavnu žalbu, odluka Ustavnog suda odnosi se i na lica koja nisu podnela ustavnu žalbu, ako se nalaze u istoj pravnoj situaciji (čl. 87 Zakona o Ustavnom sudu).⁵ Postupak o podnetoj ustavnoj žalbi obustavlja se u sledećim slučajevima: 1. ako je ustavna žalba povučena; 2. ako organ koji

⁵ Odluka Ustavnog suda UŽ-8736/2013 od 18. juna 2015. godine.

je doneo osporeni pojedinačni akt poništi, ukine ili izmeni taj akt u skladu sa zahtevom iz ustavne žalbe ili ako je prestala radnja koja je prouzrokovala povredu ili uskraćivanje Ustavom zajemčenog prava i slobode, uz saglasnost podnosioca ustavne žalbe; 3. ako prestanu druge procesne pretpostavke za vođenje postupka (čl. 88 Zakona o Ustavnom sudu).

Ukoliko su ispunjeni svi uslovi za meritorno odlučivanje, Ustavni sud može odbiti ili usvojiti ustavnu žalbu (čl. 89 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). Kada Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom ili radnjom povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom, može poništiti pojedinačni akt, zabraniti dalje vršenje radnje ili odrediti preduzimanje druge mere ili radnje kojom se otklanjaju štetne posledice utvrđene povrede ili uskraćivanja zajemčenih prava i sloboda i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca (čl. 89 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu). Odlukom kojom se usvaja ustavna žalba Ustavni sud će odlučiti i o zahtevu podnosioca ustavne žalbe za naknadu materijalne, odnosno nematerijalne štete, kada je takav zahtev postavljen. Ako je zahtev usvojen, Ustavni sud određuje u odluci organ koji je obavezan da isplati naknadu materijalne ili nematerijalne štete i određuje rok od četiri meseca od dana dostavljanja odluke tom organu u kome on dobrovoljno može da plati naknadu štete. Pre isteka tog roka ne može se pokrenuti postupak prinudnog izvršenja (čl. 89 st. 3 Zakona o Ustavnom sudu). Odluka Ustavnog suda kojom je uvažena ustavna žalba ima pravno dejstvo od dana dostavljanja učesnicima u postupku (čl. 89 st. 4 Zakona o Ustavnom sudu).

Ustavni sud donosi odluke, rešenja i zaključke (čl. 44 Zakona o Ustavnom sudu). Odluke, rešenja i zaključci Ustavnog suda sadrže: uvod, izreku i obrazloženje. Sadržina pojedinih delova akata Ustavnog suda bliže se uređuje Poslovníkom, s tim što obrazloženje rešenja o odbacivanju ustavne žalbe, odnosno zaključka može sadržati samo pravni osnov za donošenje (čl. 48 Zakona o Ustavnom sudu).

Ustavni sud rešenjem odbacuje ustavnu žalbu zbog nepostojanja procesnih pretpostavki (čl. 46 t. 9 Zakona o Ustavnom sudu). Rešenje o odbacivanju ustavne žalbe donosi Malo veće koje čine troje sudija Ustavnog suda od kojih je jedan predsednik veća. Ako se ne postigne jednoglasnost članova Malog veća, rešenje donosi Veliko veće (čl. 42v Zakona o Ustavnom sudu). Rešenjem Ustavni sud obustavlja postupak odlučivanja o ustavnoj žalbi (čl. 46 t. 7 Zakona o Ustavnom sudu). Odlukom se ustavna žalba usvaja ili odbija (čl. 45 t. 9 Zakona o Ustavnom sudu). Rešenje o obustavi postupka i odluku o usvajanju ili odbijanju ustavne žalbe donosi Veliko veće, koje čine predsednik i sedam sudija Ustavnog suda. Ako se ne postigne jednoglasnost članova Velikog veća, odluku odnosno rešenje donosi sednica Ustavnog suda (čl. 42b Zakona o Ustavnom sudu).

Odluke Ustavnog suda, izuzev odluke po ustavnoj žalbi, objavljuju se u *Službenom glasniku Republike Srbije*, kao i u službenom glasilu u kome je objavljen statut autonomne pokrajine, drugi opšti akt i kolektivni ugovor, odnosno na način na koji je objavljen opšti akt o kome je Ustavni sud odlučivao (čl. 49 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu). U *Službenom glasniku Republike Srbije* može se objaviti odluka po ustavnoj žalbi, kao i rešenja koja su od šireg značaja za zaštitu ustavnosti i zakonitosti (čl. 49 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu).

Određena procesna pravila sadržana su u Poslovniku o radu Ustavnog suda.⁶ Tim aktom uređeni su: prijem podnesaka i raspoređivanje predmeta, tok postupka (prethodni postupak, javna rasprava, sednica Suda, sednica Velikog veća i sednica Malog veća) i posebni postupci pred Ustavnim sudom. Odredbama čl. 76–78 Poslovnika detaljnije su regulisane pojedine specifičnosti postupka po ustavnoj žalbi kao što su: ispitivanje procesnih pretpostavki, razmatranje ustavne žalbe na odboru i odlaganje izvršenja pojedinačnog akta ili radnje.

Odredbom čl. 8 st. 1 Zakona o Ustavnom sudu propisano je da se na pitanja postupka pred Ustavnim sudom koja nisu uređena tim zakonom shodno primenjuju odredbe odgovarajućih procesnih zakona, a odredbom st. 2 istog člana da će o pitanjima postupka koja nisu uređena tim zakonom ili odredbama procesnih zakona Ustavni sud odlučiti u svakom konkretnom slučaju.

Član 29 Zakona o Ustavnom sudu nosi naziv „Učesnici u postupku“ i određuje ko su učesnici u različitim postupcima koji se mogu voditi pred Ustavnim sudom. Odredbom čl. 29 st. 1 t. 9 Zakona o Ustavnom sudu propisano je da su učesnici u postupku po ustavnoj žalbi podnosilac ustavne žalbe i državni organ, odnosno organizacija kojoj su poverena javna ovlašćenja protiv čijeg je pojedinačnog akta ili radnje izjavljena ustavna žalba. U skladu sa odredbom čl. 29 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu, u postupku pred Ustavnim sudom mogu učestvovati i druga lica koja Ustavni sud pozove.

Na internet stranici Ustavnog suda mogu se pronaći i stavovi koji se odnose na pojedina procesna pitanja.⁷ Ustavni sud je zauzimao stavove o tome koja su to prava i slobode čijom se povredom ili uskraćivanjem stiče mogućnost izjavljivanja ustavne žalbe, protiv kojih akata i radnji se može izjaviti ustavna žalba, kada se smatra da su iscrpljena sva pravna sredstva u sudskom ili u drugom zakonom propisanom postupku, o roku

⁶ Poslovnik o radu Ustavnog suda, *Službeni glasnik RS* 103/2013.

⁷ Stavovi Ustavnog suda dostupni su na <https://www.ustavni.sud.rs/sudska-praksa/stavovi-suda>, poslednji pristup 25. januara 2025.

za izjavljivanje ustavne žalbe i njenoj urednosti, o dopunama ustavnih žalbi i blagovremenosti naknadnih podnesaka, o sadržini i strukturi odluke o ustavnoj žalbi, o specijalnom punomoćju za izjavljivanje ustavne žalbe i o drugim procesnim pitanjima. Među tim stavovima ne može se naći stav o procesnopravnom položaju lica u čiju korist je doneta sudska odluka koja se pobija ustavnom žalbom, odnosno stav o potrebi njegovog obaveštavanja o tome da je podneta ustavna žalba i pružanju mogućnosti tom licu da učestvuje u postupku pred Ustavnim sudom.

3. PRAVNA PRIRODA POSTUPKA PO USTAVNOJ ŽALBI

Jedan od argumenata koji je Vlada Republike Srbije isticala u postupku pred Evropskim sudom za ljudska prava jeste da je postupak u kojem Ustavni sud odlučuje o ustavnoj žalbi jednostranački postupak. Dalje je navedeno da nijednom odredbom zakona ili drugog propisa nije propisana obaveza dostavljanja ustavne žalbe licu u čiju korist je doneta pobijana sudska odluka, odnosno obaveza obaveštavanja tog lica o postupku koji se vodi pred Ustavnim sudom, povodom izjavljene ustavne žalbe. Takvi stavovi zaslužuju kritički osvrt.

Zakon o Ustavnom sudu govori o učesnicima u postupku. Kao učesnici u postupku po ustavnoj žalbi navedeni su podnosilac ustavne žalbe i državni organ ili organizacija čiji se akt ili radnja pobija (čl. 29 st. 1 t. 9 Zakona o Ustavnom sudu). Odredbom čl. 29. st 2. Zakona o Ustavnom sudu propisano je da u postupku mogu učestvovati i druga lica koja Ustavni sud pozove.

Kada se ustavna žalba izjavljuje protiv pravosnažne sudske odluke donete u parničnom postupku, za ishod postupka je najzainteresovanija stranka u čiju korist je doneta ta odluka. Na njen pravni položaj će uticati eventualni poništaj pravosnažne sudske odluke donete u parničnom postupku. Naime, ta stranka je na osnovu poništene pravosnažne sudske odluke stekla neko pravo. U slučaju poništaja te sudske odluke, pravosnažno okončan parnični postupak se ponavlja, po službenoj dužnosti. Reč je o ponavljanju pravosnažno okončanog parničnog postupka koje se ne odvija u skladu sa odredbama Zakona o parničnom postupku.⁸ U slučaju da se Ustavni sud ograničio samo na utvrđenje da je pravosnažnom sudskom odlukom u parničnom postupku došlo do povrede ili uskraćivanja Ustavom zajemčenog ljudskog ili manjinskog prava i slobode, takva odluka

⁸ Zakon o parničnom postupku – ZPP, *Službeni glasnik RS* 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US, 55/2014, 87/2018, 18/2020, 10/2023– dr. zakon.

Ustavnog suda predstavlja razlog za ponavljanje pravnosnažno okončanog parničnog postupka, u smislu čl. 426 t. 12 Zakona o parničnom postupku. Tada će podnosilac ustavne žalbe morati da podnese predlog za ponavljanje pravnosnažno okončanog parničnog postupka na osnovu odluke Ustavnog suda kojom je usvojena ustavna žalba i utvrđena povreda ili uskraćivanje Ustavom zajemčenog ljudskog ili manjinskog prava i slobode.

Pravnosnažna i izvršna sudska odluka predstavlja izvršnu ispravu, a samo podnošenje ustavne žalbe, po pravilu, ne odlaže izvršenje pobijane odluke. Ustavni sud može odložiti njeno izvršenje, ako su za to ispunjeni uslovi propisani odredbom čl. 86 Zakona o Ustavnom sudu. U suprotnom, može se desiti da Ustavni sud poništi pravnosnažnu i izvršnu sudska odluku nakon što je na osnovu nje sprovedeno izvršenje.

Već je pomenuto da je posledica poništaja pravnosnažne i izvršne sudske odluke to da će sud čija je odluka poništena morati da ponovi postupak. Osim toga, odredbom čl. 115 st. 1. t. 1. Zakona o izvršenju i obezbeđenju⁹ propisano je da ako je izvršna isprava pravnosnažno ili konačno ukinuta, preinačena, poništena, stavljena van snage ili je na drugi način utvrđeno da nema dejstvo, može se podneti predlog za protivizvršenje u roku od 30 dana od dana kada je izvršni dužnik primio odluku kojom je izvršna isprava lišena pravnog dejstva.

Takve situacije stvaraju pravnu nesigurnost za stranku u čiju korist je doneta pravnosnažna i izvršna sudska odluka u parničnom postupku, a koja ne zna da je protiv te odluke podneta ustavna žalba (Bodiroga 2013, 138). Ta stranka će saznati za podnetu ustavnu žalbu tek kada se na osnovu odluke Ustavnog suda pristupi ponavljanju pravnosnažno okončanog parničnog postupka. Ukoliko se Ustavni sud ograničio na utvrđivanje povrede prava, onda će na osnovu takve odluke Ustavnog suda podnosilac ustavne žalbe podneti predlog za ponavljanje pravnosnažno okončanog postupka, u skladu sa čl. 426 t. 12 ZPP (Stanković 2024, 1372). Stranka u čiju korist je doneta pravnosnažna i izvršna sudska odluka će saznati za podnetu ustavnu žalbu tek nakon što joj predlog za ponavljanje postupka bude dostavljen na izjašnjenje.

Svi izneti argumenti dovode u pitanje stav da je postupak odlučivanja o ustavnoj žalbi jednostranački postupak. Tačno je da se u postupku odlučivanja o ustavnoj žalbi protiv sudske odluke ispituje da li je donošenjem te odluke i sprovođenjem postupka koji joj je prethodio došlo do povrede ljudskog

⁹ Zakon o izvršenju i obezbeđenju – ZIO, *Službeni glasnik RS* 106/2015, 106/2016 – autentično tumačenje, 113/2017 – autentično tumačenje, 54/2019, 9/2020 – autentično tumačenje, 10/2023 – dr. zakon.

ili manjinskog prava i slobode. Na ovom mestu može se napraviti analogija sa upravnim sporom. U skladu sa čl. 10 Zakona o upravnim sporovima¹⁰ stranke u upravnom sporu jesu tužilac, tuženi i zainteresovano lice. Tužilac u upravnom sporu može da bude fizičko, pravno ili drugo lice, ako smatra da mu je upravnim aktom povređeno neko pravo ili na zakonu zasnovan interes (čl. 11 st. 1 ZUS). Tužilac u upravnom sporu može biti i državni organ, organ autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, organizacija, deo privrednog društva sa ovlašćenjima u pravnom prometu, naselje, grupa lica i drugi koji nemaju svojstvo pravnog lica, nadležni javni tužilac i nadležno javno pravobranilaštvo, pod uslovima propisanim zakonom (čl. 11 st. 2–4 ZUS). Tuženi u upravnom sporu jeste organ čiji se upravni akt osporava, odnosno organ koji po zahtevu, odnosno po žalbi stranke nije doneo upravni akt (čl. 12 ZUS). Zainteresovano lice jeste lice kome bi poništaj osporenog upravnog akta neposredno bio na štetu (čl. 13 ZUS). Tužba se dostavlja na odgovor tuženom i zainteresovanom licu (čl. 30 ZUS). Pravilo je da Upravni sud rešava na osnovu činjenica utvrđenih na usmenoj javnoj raspravi (čl. 33 st. 1 ZUS). Na raspravu se pozivaju stranke, što znači da se, osim tužioca i tuženog, poziva i zainteresovano lice.

U postupku odlučivanja o ustavnoj žalbi, osim podnosioca žalbe i državnog organa ili organizacije čiji akt ili radnja je predmet osporavanja, postoji i lice koje bi bilo neposredno oštećeno poništajem osporenog akta u postupku pred Ustavnim sudom. U konkretnom slučaju, ako je ustavna žalba izjavljena protiv pravnosnažne sudske odluke donete u parničnom postupku, poništaj te odluke će imati štetne posledice po stranku u čiju korist je odluka doneta. Upravo zbog toga, stranci koja izvodi neko svoje pravo iz pravnosnažne sudske odluke neophodno je obezbediti da učestvuje u postupku u kojem se odlučuje o njenom poništaju. To se odnosi i na postupak odlučivanja o ustavnoj žalbi.

4. STAVOVI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Evropski sud za ljudska prava je u svojim ranijim presudama analizirao pravnu prirodu postupka po ustavnoj žalbi. Jedna takva presuda doneta je u predmetu *Gaspari protiv Slovenije (Gaspari v. Slovenia)*.¹¹ Podnositeljka predstavke je navela da je u postupku pred Ustavnim sudom Slovenije

¹⁰ Zakon o upravnim sporovima – ZUS, *Službeni glasnik RS* 111/2009.

¹¹ *Gaspari protiv Slovenije*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 21. jula 2009. godine (pravnosnažna 10. decembra 2009. godine). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-58402%22%7D%7D>}, poslednji pristup 18. januara 2025.

povređeno njeno pravo na pravično suđenje iz čl. 6(1) EKLJP. Prvobitno je vođen parnični postupak radi podele bračne tekovine nakon razvoda braka podnositeljke predstavke i njenog muža. Prvostepeni sud je doneo presudu kojom je usvojio tužbeni zahtev podnositeljke predstavke i odbio zahtev iz protivtužbe koju su podneli naslednici njenog preminulog muža. Viši sud u Ljubljani je ukinuo prvostepenu presudu i vratio predmet prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje. Protiv te odluke podnositeljka predstavke je podnela reviziju koju je Vrhovni sud Slovenije odbacio. U ponovljenom postupku pred prvostepenim sudom tužbeni zahtev podnositeljke predstavke je odbijen. Odlučujući o izjavljenoj žalbi Viši sud u Ljubljani je potvrdio prvostepenu presudu. Podnositeljka predstavke je protiv drugostepene presude podnela reviziju. Vrhovni sud Slovenije je utvrdio da su nižestepeni sudovi pogrešno primenili materijalno pravo i u jednom delu presudio u korist podnositeljke predstavke, a u preostalom delu ukinuo presudu drugostepenog i prvostepenog suda i vratio predmet na novo suđenje prvostepenom sudu. Naslednici preminulog muža podnositeljke predstavke su protiv presude Vrhovnog suda Slovenije podneli ustavnu žalbu. Ustavni sud Slovenije je ocenio da su ispunjeni procesni uslovi za meritorno odlučivanje i većinom glasova je usvojio ustavnu žalbu i poništio presudu Vrhovnog suda. Podnositeljka predstavke je primila odluku Ustavnog suda, ali u spisima ne postoji dokaz na osnovu kojeg se može utvrditi kada se to tačno desilo. Ustavni sud je poništio presudu Vrhovnog suda navodeći da se taj sud upustio u preispitivanje činjeničnog stanja koje je bilo utvrđeno u postupku pred nižestepenim sudovima, što u postupku odlučivanja o reviziji nije dozvoljeno. U tom postupku Vrhovni sud kontroliše primenu materijalnog prava, ali ne i činjenično stanje koje je utvrđeno u postupku pred nižestepenim sudovima. Prema nalaženju Ustavnog suda, presuda Vrhovnog suda je proizvoljna i pogrešna jer je doneta prekoračenjem ovlašćenja koja Vrhovni sud ima u postupku odlučivanja o reviziji. Nakon odluke Ustavnog suda, Vrhovni sud je u ponovljenom postupku u jednom delu presudio u korist podnositeljke predstavke, a u preostalom delu je ukinuo presudu drugostepenog i prvostepenog suda i vratio predmet na novo suđenje prvostepenom sudu. Naslednici preminulog muža podnositeljke predstavke podneli su ustavnu žalbu protiv presude Vrhovnog suda donete u ponovljenom postupku. Ustavni sud je poništio presudu Vrhovnog suda, odbacio reviziju i potvrdio drugostepenu presudu. Razlog za poništaj presude Vrhovnog suda je bio isti kao i u ranijem postupku. Ustavni sud je zaključio da Vrhovni sud nije postupio po prethodnom nalogu Ustavnog suda i da se opet bavio činjeničnim stanjem koje je utvrđeno u postupku pred nižestepenim sudovima. Pozivajući se na to da postupak u ovom predmetu predugo traje, Ustavni sud je iskoristio zakonsko ovlašćenje i meritorno odlučio tako što je potvrdio presudu drugostepenog suda. U

odluci Ustavnog suda je navedeno da je podnositeljki predstavke dostavljena ustavna žalba, ali da ona nije podnela odgovor. Podnositeljka predstavke je tvrdila da nikada nije primila prvu ustavnu žalbu. Iz spisa proizlazi da je Ustavni sud pokušao da izvrši dostavljanje druge ustavne žalbe, zajedno sa odlukom o njenoj dopuštenosti i poukom da podnositeljka predstavke ima pravo da odgovori na ustavnu žalbu u roku od osam dana od dana dostavljanja. Ta pismena su poslata podnositeljki predstavke, ali joj nikad nisu uručena. Dostavljanje je pokušano na adresi koja se razlikuje od adrese podnositeljke predstavke. Nesporno je da je podnositeljka predstavke bila zainteresovana za ishod postupka pred Ustavnim sudom. Odluka Ustavnog suda imala je direktne posledice na ostvarivanje njenih imovinskih prava, a podnositeljka predstavke nije imala priliku da učestvuje u postupku pred tim sudom. Podnositeljka predstavke ne spori specifičnu prirodu postupka pred Ustavnim sudom, ali smatra da joj je moralo biti omogućeno da u tom postupku štiti svoja prava. Uskraćivanje te mogućnosti predstavlja povredu prava na pravično suđenje. Vlada Republike Slovenije se branila isticanjem da nije bilo nikakvih nepravilnosti prilikom pokušaja dostavljanja ustavne žalbe na odgovor. Evropski sud za ljudska prava ističe da je pravo na kontradiktoran postupak jedan od elemenata prava na pravično suđenje. U skladu sa načelom kontradiktornosti, stranke moraju da budu upoznate sa svim dokazima koji su od značaja za donošenje odluke o njihovim zahtevima i da imaju mogućnost da komentarišu sve dokaze i podneske koji mogu uticati na odluku suda. Taj zahtev, koji proizlazi iz prava na pravično suđenje, primenjuje se i na postupak pred Ustavnim sudom. U konkretnom slučaju Ustavni sud je odlučivao o ustavnim žalbama protivne stranke koje podnositeljki predstavke nisu dostavljene. To se desilo zbog razloga koji nemaju nikakve veze sa ponašanjem podnositeljke predstavke. Ustavni sud je ocenio da su obe ustavne žalbe dopuštene i potom ih je usvojio. O kasnije podnetoj ustavnoj žalbi Ustavni sud je meritorno odlučio tako što je odbacio reviziju podnositeljke predstavke i potvrdio odluku drugostepenog suda. Prema shvatanju Evropskog suda za ljudska prava, podnositeljka predstavke je imala legitiman interes da joj ustavne žalbe budu dostavljene kako bi mogla da podnese odgovor. Polazeći od ranije usvojenih stavova, Evropski sud za ljudska prava se nije bavio ispitivanjem da li je propuštanje dostavljanja nekog podneska moglo da ima štetne posledice po podnositeljku predstavke. Na podnositeljki predstavke je ocena da li je reč o podnesku koji zahteva njeno izjašnjavaње. Ustavni sud je imao teret da dokaže da je preduzeo sve u granicama svojih nadležnosti kako bi podnositeljki predstavke omogućio da učestvuje u tom postupku. U slovenačkom Zakonu o Ustavnom sudu, u vreme kada se odlučivalo o ustavnoj žalbi, postojala je obaveza da se ustavna žalba dostavi organu čiji se akt pobija. Ustavni sud Slovenije je, tumačenjem relevantnih zakonskih odredaba, ustanovio praksu da se ustavna žalba

dostavlja protivnoj strani na odgovor. Izmenama Zakona o Ustavnom sudu iz 2007. godine izričito je propisano da se ustavna žalba dostavlja na odgovor zainteresovanim licima.¹² U konkretnom slučaju, za razliku od predstavljeni podnetih protiv Republike Srbije, to što u trenutku odlučivanja o ustavnoj žalbi nije postojala zakonska odredba o obaveznom dostavljanju ustavne žalbe drugim zainteresovanim licima nije sprečilo Ustavni sud Slovenije da naloži dostavljanje ustavnih žalbi podnositeljki predstavke, samo što dostavljanje nije uspelo iz drugih razloga. Ustavni sud Slovenije nije preduzeo mere kako bi dostavljanje bilo izvršeno na tačnu adresu, čime je podnositeljka predstavke bila sprečena da štiti svoja prava pred Ustavnim sudom, što je dovelo do povrede njenog prava na pravično suđenje (st. 5–57 presude).

U predmetu *Milatova i drugi protiv Češke Republike (Milatova and others v. The Czech Republic)*,¹³ Evropski sud za ljudska prava bavio se primenom prava na pravično suđenje u postupku pred Ustavnim sudom. Predstavka je podneta povodom parničnog postupka u kojem se odlučivalo o zahtevu za restituciju zemljišta. Nakon dugotrajnog postupka pred sudovima i drugim organima, podnosioci predstavke su podneli ustavnu žalbu. Ustavni sud je pozvao regionalni sud i druge organe koji su postupali povodom zahteva za restituciju da podnesu svoju komentare na podnetu ustavnu žalbu. To su učinili samo regionalni sud i vojna kompanija koja je upravljala spornom imovinom. Nakon toga, bez održane javne rasprave, Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu protiv jedne presude regionalnog suda kao neblagovremenu, dok je ustavnu žalbu protiv druge presude tog istog suda

¹² Odredbom čl. 94 st. 3 Zakona o Saveznom ustavnom sudu SR Nemačke propisano je da ukoliko je ustavna žalba podneta protiv sudske odluke, Savezni ustavni sud će omogućiti licima u čiju korist je doneta sudska odluka da se o ustavnoj žalbi izjasne. https://www.gesetze-im-internet.de/bverfogg/_94.html, poslednji pristup 25. januara 2025. Obaveza dostavljanja ustavne žalbe licima zainteresovanim za ishod postupka i omogućavanje tim licima da se o ustavnoj žalbi izjasne propisana je i u zakonodavstvima država nastalih raspadom SFRJ. Odredbom čl. 74 Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore propisano je da se ustavna žalba dostavlja licima na čija prava ili obaveze bi direktno uticala odluka kojom bi se usvojila ustavna žalba. Ta lica imaju pravo da se izjasne o ustavnoj žalbi u roku koji odredi Ustavni sud. <https://www.ustavnisud.me/dokumenti/Zakon%20o%20Ustavnom%20sudu%20Crne%20Gore%202015.pdf>, poslednji pristup 25. januara 2025. Slično rešenje postoji i u Republici Hrvatskoj. Odredbom čl. 69 Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske propisano je da sudija izvestilac, prema potrebi, dostavlja primerak ustavne tužbe zainteresovanim licima i poziva ih da se o njoj izjasne. <https://www.zakon.hr/z/137/Ustavni-zakon-o-Ustavnom-sudu-Republike-Hrvatske>, poslednji pristup 29. januara 2025.

¹³ *Milatova i drugi protiv Češke Republike*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 21. juna 2005. (pravnosnažna 21. septembra 2005). <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58402%22%5D%7D>, poslednji pristup 20. januara 2025.

odbio kao neosnovanu. Svoju odluku Ustavni sud je zasnovao na podnescima regionalnog suda i vojne kompanije. Iz izjašnjenja Vlade proizlazi da je samo prvi podnosilac predstavke ostvario pravo na uvid u te podneske i omogućeno mu je da ih kopira. Podnosioci predstavke su tvrdili da im je neodržavanjem javne rasprave i uskraćivanjem mogućnosti da se izjasne o podnescima na kojima je Ustavni sud zasnovao svoju odluku povređeno pravo na pravično suđenje. Zakonom o Ustavnom sudu bilo je propisano da je sudija izvestilac dužan da ustavnu žalbu dostavi ostalim strankama na izjašnjenje, ali nije bilo predviđeno da se ta izjašnjenja dostavljaju podnosiocu ustavne žalbe. Činjenica da su podnosioci predstavke imali pravo da izvrše uvid u spis Ustavnog suda i pravo da kopiraju određene podneske nije dovoljna da obezbedi pravičan i kontradiktoran postupak. Ustavni sud je morao da obavesti podnosiocima predstavke o podnescima drugih učesnika u postupku i da im omogući da se o tim podnescima izjasne. Tačno je da su odluke u postupcima pred nižestepenim sudovima donete na osnovu održane javne rasprave, usled čega bi se moglo zaključiti da nije neophodno da se javna rasprava ponovo održava pred Ustavnim sudom. Postupak pred Ustavnim sudom bio je ograničen na ispitivanje ustavnopravnih pitanja. Neodržavanje javne rasprave u postupku pred Ustavnim sudom nadomešteno je činjenicom da je prilikom odlučivanja o osnovanosti zahteva podnosilaca predstavke, u postupku pred nižestepenim sudovima, održana javna rasprava. Ustavni sud svoju odluku nije zasnovao na podnescima koji nisu bili prethodno iznošeni u postupku pred upravnim organima i sudovima. Bez obzira na sve navedeno, imajući u vidu da su podnesci regionalnog suda i vojne kompanije sadržali izjašnjenja o ustavnoj žalbi podnosilaca predstavke koja su direktno povezana sa pitanjem njene osnovanosti, podnosioci predstavke su imali legitiman interes da im ti podnesci budu dostavljeni. Na Ustavnom sudu je bio teret da dokaže da je preduzeo potrebne mere kako bi podnosiocima predstavke omogućio da se o tim podnescima izjasne. Ustavni sud to nije učinio, čime je povređeno pravo na pravično suđenje u postupku pred tim sudom (st. 1–66 presude).

Osim prava na kontradiktoran postupak, Evropski sud za ljudska prava razmatrao je i primenu drugih elemenata prava na pravično suđenje u postupku odlučivanja o ustavnoj žalbi. Jedan od tih elemenata tiče se prava stranke na obrazloženu sudsku odluku. U predmetu *Paun Jovanović protiv Srbije (Paun Jovanović v. Serbia)*¹⁴ podnosilac predstavke je tvrdio da mu je kao advokatu prilikom saslušanja njegovog branjenika pred istražnim

¹⁴ *Paun Jovanović protiv Srbije*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 7. februara 2023. godine (pravnosnažna 7. maja 2023.godine). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58402%22%7D>}, poslednji pristup 25. januara 2025.

sudijom Osnovnog suda u Boru bilo uskraćeno pravo da se koristi srpskim jezikom ijekavskog narečja. Podneo je žalbu Ustavnom sudu, navodeći da ga je istražni sudija već prilikom postavljanja prvog pitanja svedoku upozorio da mora da postavlja pitanja na srpskom jeziku (službenom jeziku suda). Na zahtev podnosioca predstavke, to upozorenje sudije uneto je u zapisnik. Advokat oštećenog je upotrebljavao srpski jezik ekavskog narečja i nisu mu izricana nikakva upozorenja. Podnosilac predstavke je istakao da je diskriminisan zbog toga što kao lice crnogorskog porekla govori ijekavskim narečjem srpskog jezika. Pozvao se na povredu čl. 14 EKLJP i čl. 1 Protokola 12 uz EKLJP. Osim ustavne žalbe, podneo je i pritužbu Visokom savetu sudstva. Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu, pozivajući se na čl. 36 st. 1 t. 7 Zakona o Ustavnom sudu, uzimajući u obzir obrazloženje ustavne žalbe te pravnu prirodu i suštinu ponašanja istražnog sudije. Prema oceni Ustavnog suda, nije reč o pojedinačnom aktu ili radnji državnog organa ili organizacije koja vrši javna ovlašćenja, u smislu čl. 170 Ustava. Drugim rečima, ponašanje istražnog sudije na koje se pozvao podnosilac predstavke, ne može biti predmet osporavanja u postupku po ustavnoj žalbi. Odredbom čl. 36 st. 1 t. 7 Zakona o Ustavnom sudu propisano je da će podnesak kojim se inicira ili pokreće vođenje postupka pred tim sudom biti odbačen kada ne postoje druge pretpostavke za vođenje postupka i odlučivanje, utvrđene zakonom. Nakon odbacivanja ustavne žalbe podneo je predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, smatrajući da odluka Ustavnog suda nije adekvatno obrazložena, čime je povređeno njegovo pravo na pravično suđenje. Evropski sud za ljudska prava polazi od toga da je pravo na obrazloženu sudsku odluku jedan od segmenata prava na pravično suđenje. To podrazumeva obavezu sudova da daju dovoljne razloge za svoje odluke. Stranka ima pravo na to da njen zahtev bude istinski ispitan. To ne znači da je sud dužan da pruži detaljan odgovor na svaki argument. Pravo na obrazloženu sudsku odluku zavisi od prirode same odluke, ali i od okolnosti svakog konkretnog slučaja. Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu podnosioca predstavke navodeći da nisu ispunjene druge zakonom propisane procesne pretpostavke za vođenje postupka, pri čemu je samim Zakonom o Ustavnom sudu, u čl. 48 st. 2, propisano da obrazloženje rešenja o odbacivanju ustavne može sadržati samo pravni osnov za njegovo donošenje. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da Ustavni sud nije naveo koje su to druge zakonom propisane pretpostavke zbog čijeg je nepostojanja ustavna žalba odbačena niti je obrazložio zašto ponašanje istražnog sudije ne može biti predmet osporavanja u postupku po ustavnoj žalbi. Situacija bi bila drugačija da je Ustavni sud to objasnio u konkretnom slučaju ili u dostupnoj i objavljenoj praksi. Ustavni sud je propustio da navede koja pravna sredstva stoje na raspolaganju podnosiocu predstavke kako bi mogao da zaštiti svoja prava. Samo pozivanje na čl. 36 st. 1 t. 7 Zakona o Ustavnom sudu svodi se na puku konstataciju da nisu

ispunjene druge procesne pretpostavke za meritorno odlučivanje. Takvo postupanje Ustavnog suda nije u skladu sa dužnošću nacionalnih sudova koja podrazumeva da se povreda prava garantovanih odredbama EKLJP ili dodatnih protokola mora ispitati sa dužnom pažnjom i strogošću. Sud višeg stepena ima pravo da odbaci žalbu navodeći samo pravni osnov za takvu odluku jedino u slučaju da je postojala detaljna presuda ili rasprava pred nižim sudom o spornim pitanjima. U ovom predmetu to se nije desilo. Zbog svih iznetih argumenata, odlukom da odbaci žalbu podnosioca predstavke Ustavni sud je povredio njegovo pravo na pravično suđenje (st. 1–110 presude).

5. UMESTO ZAKLJUČKA

Pravo na pravično suđenje nesumnjivo obuhvata i pravo na kontradiktoran postupak. Za skoro 20 godina postupanja po ustavnim žalbama, Ustavni sud je poništio brojne sudske odluke nalazeći da je u postupcima koji su prethodili njihovom donošenju povređeno pravo stranke na kontradiktoran postupak kao element prava na pravično suđenje. Posledica toga je bila dužnost suda koji je povredio pravo stranke da ponovi postupak odlučivanja poštujući sva procesna jemstva koja su zaštićena pravom na pravično suđenje.

Imajući u vidu značajna ovlašćenja koja Ustavni sud ima u postupku odlučivanja o ustavnim žalbama, moralo se postaviti pitanje pravne prirode tog postupka, ali i zaštite prava samih stranaka u postupku pred tim sudom. Evropskom sudu za ljudska prava podnose se predstavke u kojima se ukazuje i na povrede prava na pravično suđenje u postupku pred Ustavnim sudom. To je bila prilika da Evropski sud za ljudska prava analizira relevantno zakonodavstvo i zauzme stavove o ovom pitanju.

Odredbom čl. 29 st. 1 t. 9 Zakona o Ustavnom sudu propisano je ko su učesnici u postupku po ustavnoj žalbi. To su podnosilac ustavne žalbe i državni organ ili organizacija koja vrši javna ovlašćenja protiv čijeg je akta ili radnje podneta ustavna žalba. Odredbom st. 2 istog člana propisano je da u postupku pred Ustavnim sudom mogu učestvovati i druga lica kada ih Ustavni sud pozove. Podnošenje ustavne žalbe protiv sudske odluke i sam ishod postupka odlučivanja o ustavnoj žalbi nesumnjivo će imati posledice po lice koje neko svoje pravo zasniva na toj sudskoj odluci. Zbog toga to lice ima pravni interes da mu se dostavi podneta ustavna žalba i da se izjasni o navodima iz ustavne žalbe. Citirane zakonske odredbe to lice izričito ne spominju kao učesnika u postupku po ustavnoj žalbi, ali Ustavni sud svakako ima pravo da ga, u skladu sa odredbom čl. 29 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu, pozove da u tom postupku učestvuje. U protivnom, lice u čiju korist je doneta

pobijana sudska odluka će saznati za podnetu ustavnu žalbu tek nakon što se po nalogu Ustavnog suda bude pristupilo ponovnom odlučivanju. Tada će to lice saznati da je Ustavni sud poništio pravnosnažnu sudska odluku donetu u njegovu korist.

Presudom donetom u predmetu *Stefanović i Banković protiv Srbije*, Evropski sud za ljudska prava ukazao je na nedostatke u postupanju Ustavnog suda. Da bi se ti nedostaci otklonili, mora se unaprediti procesnopravni položaj lica u čiju korist je doneta sudska odluka protiv koje je izjavljena ustavna žalba. To je moguće učiniti izmenama Zakona o Ustavnom sudu kojima bi se izričito propisala dužnost obaveštavanja tog lica o podnetoj ustavnoj žalbi i omogućavanje podnošenja odgovora na ustavnu žalbu. Druga mogućnost je da se čl. 29 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu primeni na način koji će omogućiti protivniku podnosioca ustavne žalbe da štiti svoja prava u postupku pred Ustavnim sudom.

LITERATURA

- [1] Bodiroga, Nikola. 2019. *Ustavna jemstva u parničnom postupku*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [2] Bodiroga, Nikola. 2/2013. Ponavljanje parničnog postupka zbog odluke Ustavnog suda. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 61: 130–147.
- [3] Draškić, Marija. 2019. Ustavna žalba u Srbiji: prostor za tenzije između Ustavnog suda i Vrhovnog (kasacionog) suda. 111–136. *Ustavna žalba u pravnom sistemu Srbije*, ur. Edin Šarčević, Darko Simović. Beograd: Fondacija Centar za javno pravo.
- [4] Marković, Ratko. 2017. *Ustavno pravo*. Dvadeset treće ponovljeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik.
- [5] Stanić, Miloš. 2019. Ustavna žalba u Nemačkoj kao uzor ustavne žalbe u Srbiji – izvor problema, ali i rešenja. 51–71. *Ustavna žalba u pravnom sistemu Srbije*, ur. Edin Šarčević, Darko Simović. Beograd: Fondacija Centar za javno pravo.
- [6] Stanković, Gordana. 2024. *Komentar Zakona o parničnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
- [7] Trifunović, Predrag. 2009. Sudska odluka i ustavna žalba. *Bilten Vrhovnog suda Srbije*.

Nikola BODIROGA, PhD

Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

PRINCIPLE OF ADVERSARINESS IN THE PROCEEDINGS BEFORE THE CONSTITUTIONAL COURT: REVIEW OF JUDGMENT OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

The purpose of this paper was to tackle the principle of adversariness in the proceedings before the Serbian Constitutional Court. Two applications have been filed to the European Court of Human Rights because of inability of the applicants to participate in the proceedings before the Constitutional Court in which final judgments in their favour were quashed. The applicants complained under Article 6 § 1 of the Convention that the Constitutional Court had failed to inform them of the constitutional appeals lodged against the judgments in their favour and that, as a result, they had not had an opportunity to participate effectively in the proceedings before the Constitutional Court. According to the case law of European Court of Human Rights the principle of adversariness in court proceedings also includes the proceedings before Constitutional Court. Since the applicants were not provided with an opportunity to participate effectively in the proceedings before the Constitutional Court, there has been a violation of Article 6 § 1 of the Convention on this account. In future Serbian Constitutional Court would have to secure the application of adversariness principle in the proceedings instigated by constitutional appeals.

Key words: *Constitutional appeal. – Adversariness principle. – Constitutional Court. – European Court of Human Rights.*

Article history:

Received: 1. 2. 2025.

Accepted: 5. 3. 2025.